

שבט התשס"ח

בס"ד

דיני נזיקין - "מגילת זכויות האדם" לפרשת משפטים

תחומיה של פרשת הנזיקין וחלוקתה לשתי מחציות

1. שמות פרק כ"א

יב מכה איש ומת מות יומת. **יג** ואשר לא צדה והאליהם אנה לידו ושמתו לך מקום אשר ינוס שמה. {ס} **יד** וכי יזד איש על-רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות. {ס} **טו** ומכה אביו ואמו מות יומת. {ס} **טז** וגנב איש ומכרו ונמצא בגדו מות יומת. {ס} **יז** ומקלל אביו ואמו מות יומת. {ס} **יח** וכי יריבו אנשים והכה איש את-רעהו באבן או באגרף ולא ימות ונפל למשכב. **יט** אם-יקום והתהלך בחוץ על-משענתו ונקה המכה רק שבתו ותן ורפא ורפא. {ס} **כ** וכי יכה איש את-עבדו או את-אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם. **כא** אך אם-יום או יומים יעמד לא יקם כי כספו הוא. {ס} **כב** וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ולדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים. **כג** ואם-אסון יהיה ונתתה נפש תחת נפש. **כד** עין תחת עין שן תחת שן יד תחת יד רגל תחת רגל. **כה** כוניה תחת כוניה פצע תחת פצע חבורה תחת חבורה. {ס} **כו** וכי יכה איש את-עין עבדו או-את-עין אמתו ושחתה לחפשי ישלחנו תחת עינו. **כז** ואם-שן עבדו או-שן אמתו לפיל לחפשי ישלחנו תחת שנו. {פ}

כח וכי יגח שור את-איש או את-אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את-בשרו ובעל השור נקי. **כט** ואם שור נגח הוא מתמל שלשם והועד בבגליו ולא ישמרנו והמית איש או אשה השור יסקל וגם-בגליו יומת. **ל** אם-כפר יושת עליו ונתן פדיו נפשו ככל אשר-יושת עליו. **לא** או-בן יגח או-בת יגח כמשפט הזה יעשה לו. **לב** אם-עבד יגח השור או אמה כסף שלשים שקלים ותן לאדניו והשור יסקל. {ס} **לג** וכי-יפתח איש בור או כי-יכרה איש בור ולא יכסנו ונפל-שמה שור או חמור. **לד** בעל הבור ישלם כסף ושיב לבגליו והמת יהיה-לו. {ס} **לה** וכי יגוף שור-איש את-שור רעהו ומת ומכרו את-השור החי ונצו את-כספו וגם את-המת יחצו.

לו או נודע כי שור נגח הוא מתמול שלשם ולא ישמרנו בגליו שלם ישלם שור תחת השור והמת יהיה-לו. {ס} **לז** כי יגנב איש שור או-שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע-צאן תחת השה. **א** אם-במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים. **ב** אם-זרחה השמש עליו דמים לו שלם ישלם אם-אין לו ונמכר בגנבתו. **ג** אם-המצא תמצא בגדו הגנבה משור עד-חמור עד-שה חיים שנים ישלם. {ס} **ד** כי יבער איש שדה או-כרם ושלח את-בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם. {ס} **ה** כי-תצא אש ומצאה קצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבער את-הבערה.

פתיחת פרשת נזיקין בדיני רוצח

2. רש"י הירש על פסוק י"ב

"שמירת החיים עומדת בראש שהרי בה תלויים כל הערכים והנכסים הקשורים בהוויתו של האדם בעולם הזה".

3. ויקרא כ"ד

יז ואיש כי יכה בל-נפש אדם מות יומת.

4. המשך הרש"י הירש

"את הכתוב 'מכה איש ומת' משלים כתוב אחר 'ואיש כי יכה כל נפש אדם' (ויקרא כ"ד י"ז) ורק בהצטרף שני הכתובים יחד מתבאר דיוקנו של מושג הרוצח, הרצח והנרצח במשפט התורה.

נאמר כאן "מכה" בדרך הכללה, ובא "איש" להוציא קטן שהרג את הנפש,

ומנין שהשווה הכתוב נקבה לזכר בדין רוצח – תלמוד לומר "מכה", כולל האשה.

נאמר כאן "איש" בדרך הגבלה, ובא "נפש אדם" (בויקרא) ללמדנו: אפילו אשה ואפילו קטן שנהרגו, ומה תלמוד לומר "איש" להוציא את הנפל.

ועוד אמרו: נאמר שם "כי יכה" ונאמר כאן "ומת" – "מגיד שאינו חייב עד שתצא נפשו" (מכילתא)

ולא נאמר כאן "הורג איש" אלא "מכה –ומת" בנפרד ללמדנו שהמכה חייב מיתה, לא רק כשהאיש מת מיד, אלא גם לאחר זמן, ובלבד שהמות היה תוצאה הכרחית של המכה"

העיקרון המנחה את סדר הדינים בפרשת הנזיקין

13. מסכת בבא קמא דף כח ע"ב

'שור' – ולא אדם, 'חמור' – ולא כלים

14. שמות כ"ב, ו

כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור, וגנב מבית האיש, אם ימצא הגנב ישלם שנים.

הסדר ערכי, והוא ביטוי להגנת זכויות האדם

15. ר' ברוך בר לייבוניץ בספר 'ברכת שמואל'

לא רק לעניין חיוב ממון נאמרו, אלא גם לעניין שנעשה 'מזיק' ונענש בדיני שמים. דהפרשה דאדם המזיק ("מכה בהמה ישלמנה", ויקרא כ"ד, כא) נאמרה גם לעניין איסור ועונש בידי שמים... ונראה דגם נזיקין דממונו דבשאר אבות נזיקין, גם כן לא רק לעניין חיוב בידי אדם נאמרה הפרשה דממונו - דחייב בתשלומין על ידי ד'שמירתן עליך', אלא גם יש בכלל הפרשה, דעל ידי מעשה ממונו דשמירתו עליו, חשוב גם 'מזיק' ונענש בידי שמים.

16. ר' חיים מבריסק

דין "ולא ישמרנו" הווי איסורא. ביאור הדברים: דלא נאמר דווקא לעניין חיוב ממון, אלא גם שייחשב מזיק ורשע כלפי שמיא. והביא ראייה לזה מדין חיוב כופר -] בשור מועד שהרג אדם], שהרי הוא גם כן חיוב ד"ולא ישמרנו" (כ"א, כט), והוא נאמר לעניין עונש בידי שמים, דנענש על רציחת שורו, שהרי "כופרא - כפרה" (בבא קמא מ ע"א). וכך גם דין ד"ולא ישמרנו" דנזיקין -] בשור שנגח שור - כ"א, לו] גם כן נאמר לעניין עונש בידי שמים.

וכי יריבון אנשים

5. ויקרא כ"ד, יט-כ

"ואיש כי יתן מום בעמיתו כאשר עשה כן יעשה לו שבר תחת שבר עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו" (ויקרא כ"ד, יט-כ).

6. רש"י כ"א, י"ט

"על משענתו - על בוריו"

7. הרמב"ן

"על משענתו - ... ולפי דעתי על משענתו כפשוטו, וכמו ואיש משענתו בידו מרוב ימים (זכריה ח' ד'), משענת הקנה הרצון (מ"ב י"ח כ"א), ויאמר הכתוב כי כאשר יתחזק המוכה והוא מתהלך תמיד בחוץ בשווקים וברחובות על משענתו, כמשפט החלושים שנתרפאו מחולי"

8. הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק פרק א' הלכה א'

א החובל בחברו, חייב לשלם לו חמישה דברים--נזק, וצער, וריפוי, ושבת, ובושת. וחמישה דברים אלו, כולן משתלמים מן היפה שבנכסיו כדין כל המזיקין.

בין אשמה לאחריות

9. רש"י

"וגם בעליו יומת - בידי שמים, יכול בידי אדם, תלמוד לומר מות יומת המכה רוצח הוא (במדבר ל"ה) - על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו (מכילתא וסנהדרין ט"ו)"

בין נזק לשבת וריפוי

10. רש"י הירש

"כל תשלומי הכסף שהתורה חיבה לשלם - להוציא מקרים מועטים שהם חיובי קנס - אינם עונשי ממון כלל ועיקר. הרי הם "תשלומים" - התחייבות לשלם פיצויים, והם נובעים כתוצאה משפטית טהורה מן הנזק שנגרם ואינם תלויים כל עיקר בתכונת הפגיעה של מעשה המזיק, בין שתכונה זו ניכרת יותר ובין שהיא נכרת פחות. המזיק חייב לשלם את הנזק אפילו לא חייבוהו בשום בית דין, ואפילו אין בית הדין יכול לחייבו, מחוסר עדים."

בעיית סדר הדינים במחצית השנייה

11. ראב"ע שמות כ"א, ב ד"ה כי תקנה

אומר לך כלל, לפני שאחל לפרש, כי כל משפט או מצווה, כל אחד עומד בפני עצמו. ואם יכולנו למצוא טעם למה דבק זה המשפט אל זה, או זאת המצווה אל זאת, נדבק ככל יכולתנו. ואם לא יכולנו, נחשוב כי החיסרון בא מחוסר דעתנו.

12. הרמב"ן, בפירושו לפסוק ב ד"ה כי תקנה

וכאשר השלים משפט המצוה הזאת בעבדים העברים, החל במשפט לא תרצח שהיא החמורה, ובכבוד האבות, ובלא תגנוב, וחזר למשפט מכה איש בלי שימות בה, ואחרי כן לרציחת העבד שהיא חמורה ממיתת הולדות, ואחרי כן לאברי הישראלים והעבדים, ואחרי כן לנזקי הבהמות במיתה. וכל הפרשיות בסדר ובכונה נכונה